

Иван Радев

РЕТРОЛЮБОПИТСТВО КЪМ ЗАНИМАНИЯТА НА БЪЛГАРСКИЯ
ПИСАТЕЛ

Сред идеите, които ме сподобиха в скромните ми интереси на литературен критик през лятото на 1988 г., беше и тая — чрез малка и непретенциозна анкета да се върна към конкретни романи, посветени на съвременността, във връзка с характера на тяхната изходна фактологична основа. Някак по презумпция приемах, владееше ме подозрението, че при представителите на днешната ни белетристика разработването на романовия сюжет не е предхождано или съпътствувано от "изследователски" усилия, от проучвателна работа, от трупане на познания в различни области на науката и т. н. Личното ми убеждение е, че подобна подготовка е крайно необходима, че липсата ѝ предопределя обхвата, дълбочината и пълнотата на художественото изображение чрез възможностите на най-голямата жанрова повествователна форма.

Реших бъдещата ми статия да стъпи върху отговорите на колкото се може повече автори на съвременни романи. Надявах се те да ми дадат доказателствения, илюстративния материал, а аз само да изведа произтичащите от него обобщения. За съжаление не всички, към които се обърнах и отправих въпросите си, ми отговориха, пък и общата и литературната ситуация се промениха — това забави написването на статията и тя си остана неосъществен замисъл. По стечение на обстоятелствата се наложи и публикувах самостоятелно в предишния "Литературен вестник" отговорите на Васил Акъов за романа му "Инфаркт", на Георги Марковски — за "Разказвачът и смъртта".

Прецених, че за почитателите на съвременната българска проза няма да е безинтересно да се запознаят със свидетелствата на още четирима от потърсените белетристи, които ми се "издължиха" с отговорите си: Йордан Радичков, Стоян Бойчев, Димитър Вълев и Стефан Поптонев.

Ето и самите въпроси от кратката анкета:

1. Какви вестници и списания са прегледани? Използувана ли е информацията от тях, хроникирани събития, данни, изявления?
2. Какви спомени и материали са търсени в архивите — частни и

обществени? Послужило ли е нещо от тях?

3. Заглавия и автори на специализирана научна литература (икономическа, социологическа, селскостопанска, философска), която е четена при подготовката на романа.

4. При изграждането на персонажа: а) какъв е делът на фактите от собствения им житейски път; б) какъв е делът на семейния им опит; в) какъв е делът на житейските съдби на съседни, приятели, на близки семейства.

I. Йордан Радичков за романа "Прашка"

1. От печата е използвана информацията за създаване на постоянна връзка между Вашингтон и Москва (Белия дом — Кремъл), която предава фразата "Бързата кафява лисица прескача мързеливото куче", съчинена от електронно-изчислителна машина и съдържаща всички букви на латиницата. Когато фразата тече без прекъсване, това значи, че в света всичко е спокойно и едната страна не заплашва другата.

2. Архивни материали не са ползувани.

3. Литература не е ползувана.

4. При изграждането на персонажа основно място заемат моите учители от родното ми село Калиманица, от градчето Берковица, както и отделни роднини или близки на моето семейство от торлашките села край границата с Югославия, наричана сръбската граница.

Някои от случките с Левачето съм преживял лично. "Прашка" е затворена в едно малко село (родното ми село от старата Берковска околия) и градеца Берковица, където с голяма мъка завърших гимназия.

Никаква предварителна подготовка или работа не е извършвана във връзка с написването на тази история. В онези години така я почувствувах и така я написах.

31 август 1988

Почивен дом на писателите, Варна

Йордан Радичков

II. Стоян Бойчев за романа "Горчива трева"

1. 2. 3. Аз пиша за неща, които познавам със сигурност. И ред не мога да напиша, ако имам някакво съмнение. Това не значи, че познавам нещата до дъното на тяхната същност. За мене е важно аз да имам непоколебимото чувство за сигурност. И затуй не мога да нагазя във вода, която не познавам, макар и да имам възможност да я проуча чрез оня богат инструмент, който е създавало човечеството — книгата.

Романът, за който става дума, е многопластово произведение и преди да

пристъпя към него, дълго се колебах. И нека добавя: дълго мислих. Може би две години. Не мога да твърдя, че през това време целенасочено съм изучавал определена информация. По-скоро съм систематизирал и подреждал знанията, които вече съм имал. Ала си спомням твърде добре, че по него време прочетох доста историографска литература — описания на европейски пътешественици по нашите земи (Герлах, Корупешич, Дершвам, Ами Буе и др.). Беше ми нужно да си създам своя “собствена” атмосфера за края на XVII в. по нашите земи и по-точно — по двете корита на Белица и Веселина на юг от В. Търново (в романа има няколко глави, обърнати към тази епоха).

Не си водя бележник. Може да запиша нещо, но то е интересна мисъл, случка, нещо, което ми е харесало, но аз още не знам за какво ще ми потрябва.

Налагаше ми се по време на работа да правя справка (само справка) в енциклопедични издания — за дати, събития, исторически факти.

4. Много голям, бих казал, всичко или почти всичко. Така е в моя случай. Нещо повече, смятам, че това е закономерност. И затуй книгата, която пише определен писател, може да напише само той и никой друг — там е неговият собствен житейски път, семейството, приятелите, близките му, оная малка вселена, която човек натрупва в съзнанието си за един живот. Ако липсва тази нетрайна вселена, белетристът просто няма за какво да пише.

III. Димитър Вълев за романа “Заговезни”

1. Теченията на “Работническо дело” и “Народна младеж” — 1950/1970 г. “Заговезни” разказва за 3 години от живота на едно селище: 44-та, 50-та, 70-та. Интересът ми беше съсредоточен в описанията на кооперирането (50-та година) и на индустриализацията на българското село (70-та година).

2. “Записките” на Никола Янев, политкомисар на VI оперативна зона (Сливен, Ямбол, Бургас). “Записките” на Гочо Терзиев — семейна и политическа хроника. Така се роди в романа Мързаковият род и един от главните персонажи — Стефан Мързаков. Семейната хроника на Костовия род от с. Лесово — израснал в романа в Попславови, и един от главните персонажи — Матей Попславов. Сборник от исторически описания за първата фаза на Отечествената война. Хроника на акциите на партизанските отряди в България — I.VI. — 9.IX. 1944 г. Селищните истории: Лесово и Срем. Протоколите на партийните бюра (9.IX. 1944 — 30.X. 1959 г.) в Сливен, Н. Загора, Котел.

3. Кооперативните записки на Бочо Илиев (Слатина, Ловешко) и на Стоян Сюлемезов (Веселиново, Ямболско); Стопанската история на света; Иван Хаджийски — “Бит и душевност на българския народ”; Монтескьо — “За духа на законите”; Енгелс — “Селската война в Германия”; Лениновият кооперативен план; Лениновите разработки за НСП; Макиавели — “Князът”; Платон — “Държавата”; Томас Мор — “Остров Утопия”; Ленин — “Държавата и революцията”, “Аграрните бележки”.

4. От спомени, предания от моя Киряков род, от съседи, роднини, приятели бяха изградени основният род в романа—Камариновият—и главният герой — Васил Камаринов.

IV. Стефан Поптонев за романа “Балът на януарските именници”

Няколко предварителни думи. По първите два въпроса едва ли бих могъл да отговарям конкретно, така както са формулирани. По-скоро би трябвало да кажа следното — романът носи автобиографичен характер. Автобиографичен и за самия автор, и за времето. В този смисъл в основата на всичко стоят и споменът, и живата информация, и хроникирани данни, събития за онова време, което е в нас и ние сме в него. Искаше ми се да надникна в драмата на това време както за отделната личност, така и за обществото. С оглед на това са подбирани и типажите, и персонажите — от хилядите типове и прототипове, с които съм се срещал и сблъсквал в живота и съм осмислял през годините. И тъй като романът е писан и съзрявал дълго време — както личи от датировката — особено проучване на архиви не се е налагало. По-скоро се налагаше да разгръщам от време навреме старите си бележници или някои публикувани очерци и репортажи (за Пушкин, селския кмет от Ловешко например), налагаха се някои споменни сверки с колеги и приятели, участвували в някогашните балове на януарските именници, които, както се вижда, съм се опитал да превърна в танцувална площадка на живота, където всеки трябва да изтанцува своята стъпка, в общия танц с другите, с обществото — такова, каквото е, и такова, каквото ни се иска да бъде.

Пазил съм се както от излишна героизация, така и от излишна дегероизация. Интересуваше ме преди всичко драмата в нейните различни превъплъщения и в крайна сметка — драмата на една чиста, човешка идея и на един вечен народ. Как се сменят възгледи и убеждения за двадесет и четири часа — проф. д-р Личното убеждение. Как все повече и повече се създават удобни безличия, залюпени от силна ръка, окичени с титли и звания — къде е мястото и ролята на всеки от нас. Не обичам и не вярвам на герои със задна дата, на ясновидци и непогрешници особено в тоя продължителен период на информационно затъмнение. Предпочитам честната болка, търсенето на причините за осъзнато или неосъзнато съучастие, чувството и предчувствието за вътрешна съпротива да съхраниш себе си и своята личностна автономия — пред шумно декларираното пророческо ясновидство и непогрешимост. Това е реализмът, който съм търсил в романа.

По третия въпрос.

Преди последния вариант на романа се бяха натрупали доста купчини от специална литература, вестникарски изрезки, извадки от мои записки и бележници специално относно въпроса за земята, за нейното отравяне, за застрашителното намаляване на плодородието и т. н. Дойде катастрофата в Чернобил, за която изчетох почти всичко публикувано. Разполагам с уникални впечатления за засегнатите райони в Белорусия и за апокалиптичната драма, разиграла се там — може би на малцина е известно, че главният удар на Чернобил се стовари върху

многострадална Белорусия.

Тези впечатления си стоят непубликувани, твърде малко от тях съм използвал в романа — дано им дойде времето за по-пълно разгръщане, за да се покаже действието на антиматерията, каквото всъщност е произтекло в Белорусия, в нейната южна част най-вече. Другото са факти, на които лично съм бил свидетел или са ми разказвани така, че са минали през мене — и за разораването на селото (мисля, че такава картина няма в нашата литература, пък и не само в нашата), и за приветствието, написано от Раянов, притиснат от Ранков и всъщност от цялата преса на онова време, за младия българин от Родопите, който говори с вестникарски клишета, и за случая с вестникарската грешка и магарето, за който съм разказвал нееднократно и тук, на плажа, и за инженера с неговата рационализация, дето няма икономическа стойност — той и сега е жив и здрав, даже името му не съм променил. И почти всичко, върху което е изграден романът. Разбира се, фактите от живота са едно, а тяхното художествено пресъздаване — съвсем друго. Но пък и без фактите на живота, без тяхната неповторимост и провокативност едва ли би могло да се получи художествено пресъздаване, в което да се усещат подхранващите течения на една жива, а не съчинена действителност. И стъкмена според предварителни автори приумици...

По четвъртия въпрос — мисля, че до голяма степен отговорих в предходните редове, когато давах своите пояснения по третия въпрос. Тук бих искал само да добавя, че семейството на Раянов не е толкова далече и от някои черти на личния бит на автора. Това също е една част от безпощадния реализъм и искреност, към които съм се стремял. Разбира се, той не е и толкова близо, за да се търси механична аналогия. Мисля, че в бита на Раянов може да се огледат доста хора, които мъкнат — разпънати — своя житейски кръст и често пъти вместо живителна влага по устните им, напукани и жадни, се докосва гъбата с оцет.

По-специално няколко думи за телефонното обаждане. То също е действителен факт, от който бях потресен. И този факт бе един допълнителен и главен тласък за осмисляне на преживяното, за надникване отвъд красивата самоизмама за новия човек, когото толкова години възпявахме и който звучеше и гордо, и възхитително. А се оказва, че сме стояли над една бездна, която се разтвори под краката ни, за да паднем мъртви в онова карнобатско село, пребити от омраза и равнодушие, докато в същото време от едната страна репетира танцовият състав, от другата гърми дискотеката и се готви научно-практическа конференция за фолклора, дано в нея участва и фолклористката Ина. (Между впрочем случаят е автентичен, за убийството и пребиваването на непознатия пътник в карнобатското село вестниците писаха преди няколко години). Мисля, че се получи една добра сцена, която сама по себе си поставя въпроса има ли изменение в народопсихологията на българина, в каква насока и кои са причините.

Искаше ми се да кажа една част от истината. Цялата истина ще я каже времето.

10 август 1989 г., Варна

Стефан Поптонев